

Tarkastusvaliokunta

Valtiontalouden tarkastusviraston kertomus eduskunnalle vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2019 eduskuntavaaleissa

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtiontalouden tarkastusviraston kertomus eduskunnalle vaalirahoituksen valvonnasta vuoden 2019 eduskuntavaaleissa (K 19/2019 vp): Asia on saapunut tarkastusvaliokuntaan mietinnön antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- johtava tilintarkastaja Pontus Londen, Valtiontalouden tarkastusvirasto

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Valtiontalouden tarkastusviraston suorittama valvonta

Valtiontalouden tarkastusviraston vaalirahoituslaissa säädetyn valvontatehtävän kohteena on ilmoitusvelvollisuuden noudattaminen. Viraston valvonta käsittää käytännössä vaalirahoituslain 5—8 §:ien muodostaman kokonaisuuden. Lain muiden säännösten valvonta ei kuulu tarkastusviraston tehtäviin. Esimerkiksi lain 4 §:ssä tarkoitetut ehdokkaan vaalirahoituksen rajoitukset eivät kuulu tarkastusviraston valvontakokonaisuuteen vaan poliittisen vastuun piiriin. Vaalirahoituslakia valmisteltaessa on haettu tasapainoa riittävän säätelyn ja säätelyn aiheuttamien kustannusten ja erilaisten haittojen välillä. Lain tarkoituksena on lisätä vaalirahoituksen avoimuutta ja tietoa ehdokkaiden mahdollisista sidonnaisuuksista sekä rajoittaa ehdokkaiden vaalikampanjojen kulojen kasvua.

Vaalirahoituslain mukaan ilmoitusvelvollinen vastaa ilmoituksensa sisällöstä. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa 277 henkilöllä (kansanedustajat ja varaedustajat) oli ilmoitusvelvollisuus vaalirahoituksestaan. Kaikki ilmoitusvelvolliset jättivät vaalirahoitusilmoituksen. Vaalirahoitusilmoitusten perusteella ilmoitusvelvolliset käyttivät eduskuntavaalien kampanjoihin yhteensä 9 631 394 euroa. Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa vaalikampanjojen kokonaiskulut olivat 9 706 587 euroa ja vuonna 2011 puolestaan 8 459 448 euroa.

Valiokunnan mietintö TrVM 1/2020 vp

Suurin kampanja oli euromäärältään 115 547 euroa ja pienin 308 euroa. Kampanjan kulujen keskiarvo oli 34 770 euroa. Kampanjan keskimääräiset kulut ovat hieman laskeneet (785 eurolla) edellisiin vaaleihin verrattuna. Valiokunta tulee myös jatkossa seuraamaan tilanteen kehittymistä.

Ilmoitusvelvolliset ilmoittivat saaneensa ulkopuolista tukea vaalikampanjaan yhteensä 6 076 527 euroa eli 62 % kokonaisrahoituksesta. Edellisissä vaaleissa ulkopuolisen tuen osuus oli 56 % ja vuoden 2011 vaaleissa puolestaan 57 %. Tarkastusviraston mukaan tukea oli otettu vastaan myös sellaisilta tahoilta, joilta ei vaalirahoituslain 4 §:n mukaisesti saisi vastaanottaa tukea. Valvonnassa todetut tapaukset eivät ylittäneet 1 500 euron tukirajaa, jolloin tuki ja sen antaja on ilmoitettava vaalirahoitusilmoituksessa erikseen. Myös yhdeltä ja samalta tukijalta oli tukea vastaanotettu yli lain salliman 6 000 euron rajan.

Vaalirahoituslain 11 §:n tarkoittamia ennakoilmoituksia vaalikampanjan kuluista ja rahoituksesta toimitettiin yhteensä 1 172, eli 48 % kaikista ehdokkaista jätti ennakoilmoituksen. Tässä oli laskua edellisiin eduskuntavaaleihin verrattuna, jolloin ennakoilmoituksen jätti noin 56 % kaikista ehdokkaista. Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa oli ehdokkaita yli 300 enemmän kuin edellisissä vaaleissa. Ennakoilmoituksista 99 % toimitettiin tarkastusvirastolle sähköisesti. Vastaava luku oli 96 % edellisissä eduskuntavaaleissa.

Eduskuntavaalien vaalirahoitusilmoitusten oikeellisuuden varmistamiseksi tarkastusvirasto pyysi kaikilta ilmoitusvelvollisilta lisäselvityksenä vaalikampanjassa käytettyjen pankkitilien tiliotteet. Niiden avulla pyrittiin varmistautumaan erityisesti siitä, että ulkopuolisilta saadut tukisuoritukset oli merkitty oikein vaalirahoitusilmoituksiin. Yhtä ilmoitusvelvollista lukuun ottamatta kaikki ilmoitusvelvolliset toimittivat tarkastusviraston pyytämät lisäselvitykset. Tämän lisäksi tarkastusvirasto pyysi 92 ilmoitusvelvollista täydentämään tai korjaamaan tekemäänsä ilmoitusta. Korjaukset olivat pääosin vaalirahoitusilmoitusten rahoitustietojen tarkennuksia.

Eduskuntavaalien vaalirahoitusilmoituksessa ilmoitettavista vähimmäistiedoista säädetään vaalirahoituslain 6 §:ssä. Jos ehdokas, ehdokkaan tukiryhmä tai muu yksinomaan ehdokkaan tukemiseksi toimiva yhteisö on ottanut lainaa vaalikampanjan kulujen kattamiseksi eduskuntavaaleissa, on ilmoitusvelvollisen toimitettava Valtiontalouden tarkastusvirastolle tieto lainan jäljellä olevasta määrästä sekä lainan maksamiseen saadusta vähintään 1 500 euron arvoisesta tuesta (jälki-ilmoitus). Jälki-ilmoitusvelvollisia oli 33.

Johtopäätöksensä tarkastusvirasto toteaa, että ilmoitusten käsittelyn, selvitysten ja tehtyjen täydennysten jälkeen tarkastusviraston tietoon ei ole tullut seikkoja, joiden perusteella tarkastusvirastolla olisi syytä epäillä vastaanottamiensa ilmoitusten oikeellisuutta.

Lainsäädännön kehittämistarpeiden selvittäminen

Vaalirahoituslakia ja puoluelakia tarkistettiin vuonna 2015 (HE 73/2015 vp — PeVM 9/2015 vp). Siihen sisältyi silloin myös tarkastusvaliokunnan mietinnössään (TrVM 9/2013 vp) listaamia kehittämistarpeita. Tämän jälkeen tarkastusvaliokunta on mietinnössään käsitellyt ehdokasmaksuihin ja kansanedustajamaksuihin liittyviä epäkohtia sekä vaalikampanjakulujen kasvua (TrVM 1/2016 vp ja TrVM 1/2018 vp). Valiokunta totesi vuonna 2016: "Valiokunnan mielestä huoleen

Valiokunnan mietintö TrVM 1/2020 vp

vaalikampanjoiden kulujen kasvusta ja siitä aiheutuvista kielteisistä vaikutuksista esim. ehdokkaaksi ryhtymiselle on syytä suhtautua vakavasti. Valiokunta pitää selvittämisen arvoisena ehdotusta toimivasta kampanjakatosta, joka tasaisi varainhankintaan liittyviä eroja ehdokkaiden välillä." Valiokunta palasi asiaan vuonna 2018 käsitellessään kuntavaalien vaalirahoituksen valvontaa ja ehdotti tuolloin, että hallitus tekee selvityksen asiasta.

Valtioneuvosto on nyt asettanut pääministeri Marinin hallituksen hallitusohjelmassa tarkoitetun parlamentaarisen työryhmän selvittämään vaalilain, puoluelain ja vaalirahoituslain sekä tarvittaessa muuta poliittista toimintaa koskevan lainsäädännön kehittämistarpeita. Työryhmän toimikausi on 20.2.2020—31.5.2021. Toimeksiannon mukaan työryhmän tulee erityisesti huomioida hallitusohjelman kirjauksia asiassa. Ne koskevat muun muassa vaali- ja puoluerahoituksen ilmoittamista koskevia säännöksiä ja käytäntöjä sen varmistamiseksi, että ilmoitukset antavat oikean kuvan mahdollisia sidonnaisuuksia aiheuttavasta ulkopuolisesta rahoituksesta. Hallitusohjelman mukaan tarkoitus on myös lisätä puolue- ja vaalirahoituksen avoimuutta ja läpinäkyvyyttä vahvistamalla Valtiontalouden tarkastusviraston oikeutta valvoa ehdokkaiden vaalirahoitusilmoituksia ja saada tätä varten tietoja kolmansilta osapuolilta. Työryhmän tulee myös selvittää keinoja vahvistaa vaalirahoituksen ennakkotietojen ilmoittamista äänestäjille jo ennen vaaleja ja helpottaa kampanjatilin perustamista. Työryhmän tulee myös ottaa huomioon eduskunnan tarkastusvaliokunnan mietinnössä (TrVM 1/2018 vp) olevat ehdotukset koskien ehdokasmaksujen asemaa vaali- ja puoluerahoituksessa ja kampanjakatosta.

Valiokunta jää odottamaan työryhmän ratkaisuehdotuksia ja niiden edellyttämiä säädösmuutoksia sekä tulee palaamaan asiaan, kun se käsittelee vaali- ja puoluerahoituksen valvontaa koskevia tarkastusviraston kertomuksia.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Tarkastusvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy kannanoton kertomuksen K 19/2019 vp johdosta.

Valiokunnan kannanottoehdotus

Eduskunnalla ei ole huomautettavaa kertomuksen johdosta.

Valiokunnan mietintö TrVM 1/2020 vp

Helsingissä 5.3.2020

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Outi Alanko-Kahiluoto vihr
varapuheenjohtaja Merja Mäkisalo-Ropponen sd
jäsen Katja Hänninen vas
jäsen Marko Kilpi kok
jäsen Pauli Kiuru kok
jäsen Veijo Niemi ps
jäsen Johanna Ojala-Niemelä sd
jäsen Päivi Räsänen kd
jäsen Sebastian Tynkkynen ps
jäsen Pia Viitanen sd

Valiokunnan sihteerinä ovat toimineet

valiokuntaneuvos Nora Grönholm
valiokuntaneuvos Heidi Silvennoinen.